

Magické rituály, různí bohové a bohyně, život v souladu s přírodou, ale i krvavé oběti a uctívání ďábla. Nejen to se člověku vybaví, když se řekne pohanství. Pro křesťany bylo po staletí předmětem teologických disputací a synonymem falešného náboženství. Od osvícenství je zdrojem romantických představ a inspirací pro okultní skupiny i evropská národní hnutí. Ve 20. století vzniká moderní pohanství – nové náboženství, které rekonstruuje předkřesťanské tradice. Nicméně mezi ním a oněmi tradicemi leží tisíciletá propast a naše poznání je limitované. Co znamená, když se dnes lidé k těmto tradicím vrací? A jak je obnovují? Kniha Pavla Horáka představuje první českou studii tematiky pohanství, kombinující historickou analýzu s terénním výzkumem mezi moderními pohany v několika evropských státech.

Mgr. Pavel Horák, Ph.D. vystudoval religionistiku na Univerzitě Pardubice, v současnosti pracuje na Oddělení pro výzkum kulturního dědictví Etnologického ústavu AV ČR. Absolvoval řadu zahraničních studijních pobytů (např. v Gentu, Vídni či Cambridge). Z perspektivy religionistiky a antropologie se zabývá výzkumem magie, čarodějnictví a ezoterních hnutí, ale i vztahem mezi nimi a politikou, či vlivem mytologie na utváření našeho národa.

9 788074 229374

Návrat starých bohů

Pavel Horák

NLN

Pavel Horák

Návrat starých bohů

Od falešného náboženství
k modernímu pohanství

Pavel Horák

Návrat starých bohů

Od falešného náboženství
k modernímu pohanství

Obsah

Poděkování	9
Úvod	13

I. POHANSTVÍ JAKO NÁBOŽENSTVÍ

1 „Pokud jsou pro tebe základní fundamenty příliš...“ aneb Znovupromyšlení existence doktrín v moderním pohanství	40
Přístupy k náboženským přesvědčením a doktrínám v pohanských studiích	45
Pravé a falešné pohanství a formování doktrín	48
Náboženská přesvědčení a doktríny v moderním pohanství	54
2 Spory o <i>religio</i> mezi Římany a církevními otci	60
Existuje mnoho různých způsobů hledání pravdy	60
Spor raných křesťanů a starých Římanů	67
Odpověď na několik námitek	76
3 Pohanství jako falešné náboženství	80
Pohanská božstva jsou zbožštělí lidé nebo démoni	83
Pohanské uctívání je modloslužbou	86

II. DĚJINY KONCEPTU POHANSTVÍ

4 Od modloslužby k sekulárnímu konceptu polyteismu	94
Evropská setkávání s jinými	95
Reformace	100
„Pohané nebudou věčně zatraceni“ aneb Pohanství podle lorda Herberta	102
Deistické vysvětlení pohanství	107
Prvotním náboženstvím lidstva byl polyteismus	111
5 Pohanství mezi osvícenstvím a romantismem	115
Divocí Keltové a druidové v kamenných kruzích v Anglii, Skotsku a Walesu	116
Staroseverská božstva obnovují německý národ	130

6	Objevování slovanské mytologie mezi východem a západem: folklorní výzkum a pohanská minulost ve službě budování národa	140
	Romantismus, národní hnutí a slovanská mytologie	143
	Jak slovanská démonologie pomohla k porozumění vlastnímu národu	147
	Antropologická škola a pohanství	152
	Objevování slovanského náboženství: sekularizace teologického rámce	160
7	Od falešného náboženství k modernímu pohanství: sekulární řešení teologických problémů	167
	Sekularizovaná řešení teologických problémů	172
	Jak se jinak dívat na moderní pohanství?	182

III. MODERNÍ POHANSTVÍ

8	Od okultismu k modernímu pohanství	186
	Okultismus a modernita	189
	Okultní společnosti a vliv na moderní pohanství	193
	Německý národ, runy a staroseverská božstva	203
9	Wicca: moderní pohanské čarodějnictví	210
	Eurik: od ekletické wiccy v Čechách k zasvěcení do tradiční Wiccy v Anglii	216
	Gerald Brosseau Gardner a vznik Wiccy	220
	Nové obzory	229
	Příchod Wiccy do Spojených států a vznik ekletické wiccy	231
	Dianická a feministická wicca	235
	Bůh a bohyně	238
	Ceremoniální magie a okultní kořeny	242
10	Druidství	248
	Zuzka: „Důležité je to, co není vidět“	250
	Antické zprávy, středověké legendy a osvícenské spekulace	254
	Zrod moderního druidství	265
	Příroda a jiný svět	274
	Kamenné kruhy, zemská mystéria a místa síly	276
	Rituály a druidská magie	282

11 Ásatrú	288
Managarm: pohanství jako lék na neduhy dnešního světa	290
Germáni, staroseverská mytologie Edda a německé národní hnutí	294
Moderní ásatrú	298
Strom světa Yggdrasil, bohové, obří, trpaslíci a etika	306
Runy a přípitky na bohy	310
12 Rodná víra	320
Veleslava: rodná víra jako odpověď na spirituální hledání	321
Staří Slované a pohanství	326
Zrod Rodné víry	335
Rod, etnicita a božstva	349
Svátky a obřady	355
13 Osm svátků Kola roku	358
Nejstarší prameny: keltsko-římský kalendář a irské kroniky	361
Vytvoření keltských svátků	364
Charakteristika jednotlivých svátků	368
Závěr	382
Poznámky	386
Seznam literatury	467
Zdroje vyobrazení	501
Rejstřík jmenný	502
Rejstřík věcný	508

Úvod

Je příjemný předvečer prvního května roku 2020. Jsem v Krušných horách, slunce mě hřeje na kůži a mírný vánek přináší svěžest vrcholícího jara. Všechno je šťavnaté, kvete a bzučí. V korunách stromů zpívají ptáci a slunce se chýlí k západu. Na louce před sebou vidím vztyčenou májku. Je to vysoká jedle a nahoře má v březových větvích pestrobarevné pentle navázané na kruh obepínající vršek. V bukovém lesíku mezi lány květin a stády krav stojí neda-leko od májky malý kamenný kruh. Jsem zde, abych s místními moderními pohany oslavil keltský svátek Beltane. Okolo je asi dvacet lidí. Muži, ženy a několik dětí. Připojuji se k nim, abych pozoroval z vrcholku blízkého kopce západ slunce. Začíná zapadat a lidé bubnují a zpívají. Když poslední paprsky ozařují vrchol kopce, kde stojíme, někteří zadují na obrovské rohy. Zvuk se nese kopci a začíná slavnost svátku Beltane, který někteří ztotožňují s českými „čarodějnicemi“. Jdeme zpátky ke kamennému kruhu do blízkého lesa. Oslavu svátku vede obřadník, který za zpěvu písně o starých bozích okuřuje účastníky blížícího se rituálu směsí bylin z kadidelnice, ve které poznávám příjemnou vůni šalvěje. Kouř hladí těla účastníků rituálu, kteří po této očiště jeden po druhém vstupují do kamenného kruhu. Kráčím s ostatními po stále se zmenšující spirále ve směru slunce, až se ocitám uprostřed kruhu. Někteří okolo mě jsou civilně oblečení, zatímco jiní mají oblečení inspirované dobou železnou, středověkem i troškou fantasy. Další jsou polonazí. Zvednu oči k nebi. Obloha se potemňuje. Všimám si, že na větvích velkých buků jsou uvázané pestrobarevné fáborky, různé mosazné a železné symboly, kosti zvířat a na jednom ze stromů do tmy probleskuje lebka z muflona. Obřadník začíná rituál. Volá prastaré bohy různých dávno zaniklých kultur. Zve do kamenného kruhu předky a duchy místních hor a kopců. Potom po starém způsobu vykřeše jiskru, zapálí připravený troud a v rukou se mu rozhoří malý ohniček, kterým zapaluje připravené dřevo v ohnivém míse uprostřed kruhu. Znovu volá bohy a bohyně a vysvětluje jim, proč tu stojíme: přišli jsme oslavit svátek Beltine. Začátek světlé poloviny roku. Přišli jsme oslavit sílu a plodnost přírody. Přišli jsme se s touto silou spojit a získat požehnání od starých bohů a bohyní i vlastních předků. Oheň už hoří mocným plamenem a dřevo příjemně voní. Dokola kolují obětiny. Do rukou se mi dostane

obrovský roh naplněný medovinou a vzápětí miska s koláči. Následuji vzoru ostatních. Připíjím na staré bohy, napiji se sladké medoviny a odleji trochu do ohně jako oběť, která v něm zasyčí. Roh posílám dál. Potom zavolám své předky a žádám je o podporu pro vše, co dělám. Uloupnu kousek z velkého tvarohového koláče a hodím jej do ohně jako obětinu předkům, zatímco si malý kousek dávám do úst. Ostatní činí totéž. Slyším různá přání a volání... roh koluje ještě několikrát, až v něm zbyde poslední kapka, kterou obřadník obětuje duchům místa. Rituál končí. Odcházíme z kruhu opačným směrem, než jsme přišli. Opodál je posezení, kde usedáme k jinému, neobřadnímu, ohni. Peče se na něm maso a k dispozici je spousta dobrého jídla a pití. Zvednu hlavu k nebi a vidím hvězdy. Je teplo. Někdo začal hrát na kytaru. Oslava pokračuje dlouho do noci...

Takto vypadá jeden z moderních pohanských rituálů oslavujících sílu přírody v rozpuku, plodnosti a nastávajícího léta. Moderní pohanství je

Moderní pohanská svatyně. Západní Čechy, červen 2021.

nové náboženství, které vzniklo v průběhu 20. století v Evropě a Spojených státech amerických. Moderní pohané se obrací k předkřesťanským tradicím starých Keltů, Germánů, Slovanů a dalších zejména evropských kultur, jejichž tradice obnovují, rekonstruují anebo se jimi inspiroují. Růst obliby moderního pohanství zapadá do širších trendů proměn religiozity v euroamerických společnostech. Počty stoupenců křesťanství, zejména církve římskokatolické, ale i hlavních protestantských církví, v posledních desetiletích setrvale klesají od Ameriky po Česko (s výjimkou evangelikálních hnutí).¹ Roste naopak počet lidí, kteří se buď nehlásí k žádnému náboženství, anebo se přiklání k nějakému alternativnímu, nekřesťanskému náboženství, jakým může být například moderní pohanství.² Tento vývoj dokresluje další trend, který tým anglických výzkumníků okolo sociologů náboženství Lindy Woodheadové a Paula Heelase označil za spirituální revoluci. Tito badatelé argumentují, že se současná religiozita posouvá od tradičně vymezených náboženství a tradic k výrazně individualizovanému a holisticky orientovanému setu náboženských přesvědčení a praktik, které lidé kombinují dohromady z různých náboženství a tradic. Důležité je, že se tento posun neděje jen v rámci alternativních náboženství a tradic, ale i uvnitř křesťanských církví.³ Podle Heelase úspěch spirituality spočívá v tom, že na rozdíl od tradičních náboženských představ vybízí alternativní spiritualita člověka ke snaze vnímat „živoucí, expresivní, kreativní, terapeutické a život potvrzující tady a teď“.⁴ Tento trend podle mého názoru dokresluje zvyšující se přítomnost okultních, ezoterních a různých pohanství a témat v populární kultuře za posledních třicet let – od seriálu *Čarodějky* (1998–2006) z přelomu milénia, po sérii knih a filmů o *Harrym Potterovi* (1997–2007) nebo *Thórovi* od Marvelu (2011–dosud, komiksy v různých edicích od 60. let také vychází dodnes), opomenout nelze například nedávný horor inspirovaný pohanstvím *Midsommar* (2019). Z těchto pozorování a trendů jasně vyplývá zásadní posun, který se na náboženské mapě euroamerických společností odehrává. I přes úbytek věřících stále platí, že křesťanství je v našich společnostech dominantním náboženstvím nejen počtem stoupenců, ale zejména vlivem, který na naši společnost během posledních tisíce let mělo a kterou, bok po boku s židovstvím a islámem, výrazně formovalo.

10 Druidství

Druidové – jak [Galové] své mágy nazývají – nepovažují nic za více posvátné než jmelí a strom, na kterém roste, [čili] starý dub. Dubové háje jsou vybírány pro svůj vlastní účel a mágové [druidové] neprovádí žádné rituály, aniž by se neuchýlili do stínu těchto stromů, takže můžeme předpokládat, že jméno „druidové“ získali právě z tohoto zvyku, což je řecké označení pro dub... když objeví [jmelí na dubu], je sklízeno s velkou pompou, a to konkrétně tak, že šestého dne nového měsíce [po novoluní]... připraví pod [vybraným] stromem velkou hostinu a rituální oběť dvou bílých býků... Kněz oděný v bílém rouchu vyleze na strom a zlatým srpem usekne jmelí, které je [pod stromem] zachyceno do bílého pláště. Nakonec usmrtí oběti a modlí se k bohu, aby jejich dar příznivě přijal...

(Plinius starší, *Naturalis Historia*, 77–79 n. l.)²⁹³

Druid je podle mě někdo, kdo žije v harmonii se vším [kolem sebe]. S počasím, nebem, planetami, se Zemí – a užívá jejich darů, ale [zároveň] nevykořisťuje. [Když] pokácíš strom, tak za něj zasadíš tři další. A stejně to je i se zvířaty. Asi uděláš líp, když jsi vegetarián... můžeš si nějakou část vzít, ale nedecimuješ je [...]. No a když k nám přišli Svědkové Jehovovi a zaklepali na naše dveře a chtěli se bavit o Bohu, tak jsem se jich zeptal: „A kterého chcete? [smích] My tady máme 250 různých bohů a bohyní!“

(Mel, moderní druid, 2015)²⁹⁴

Když se řekne druidové, člověk si představí bíle oděné muže a ženy vykonávající magické rituály v kamenném kruhu Stonehenge při východu slunce o letním slunovratu. Moderní druidové navazují na staré keltské druidy, o nichž nám zanechali zprávy antičtí autoři. V nich jsou staří druidové popisováni jako učitelé, kněží, rituální specialisté, mágové i vladaři, kteří rozuměli přírodě a uměli ji využít ve svůj prospěch. Ve starých řeckých textech se píše o „druidae“ či „druidai“ (do latiny odvozené jako „druides“) a přesný význam tohoto označení není znám. Říman Plinius ve svých *Kapitolách o přírodě* spekuluje, že označení druid odkazuje k moudrosti a dubům.²⁹⁵ Pliniovo vysvětlení převzalo velké množství badatelů, kteří uvádí, že označení druid

vzniklo složením zkomolenin keltských slov pro dub („dru“) a moudrost („wid/id“).²⁹⁶ V dnešní angličtině se používá označení druidismus („druidism“) anebo druidství („druidry“) pro jeden směr moderního pohanství. Já se držím druhého tvaru, jelikož označení druidismus je stoupenci moderního pohanství nahlížen stejně jako jiné -ismy s jistou úrovní antipatie.

Kusé zmínky antických autorů o druidech ponechávají prostor pro kreativní imaginaci o starých druidských rituálech anebo předmětech jejich studia. I přes nedostatek informací však během posledních třech staletí vznikla ve Velké Británii hned celá řada různých organizací a řádů hlásících se ke druidům. Minimálně v moderní době se tak naplnilo staré Caesarovo tvrzení, že druidismus má údajně pocházet z britských ostrovů.²⁹⁷ Velká Británie je také sídlem momentálně největšího druidského společenství na světě: Řádu bardů, ovatů a druidů, založeného roku 1964. Jeho bývalý vůdce Philip Carr-Gomm k inspiraci starými druidy a roli druidství v dnešní době řekl: „Není možné zjistit, co praktikovali staří druidové... Máme různé zdroje inspirace jako folklor a tak dále. Ale do velké míry jsme druidství znovu vynalezli pro moderní dobu. To ale vůbec nijak nevyvrací jeho platnost“. Navíc Carr-Gomm s odkazováním se na probíhající klimatickou změnu dodává: „Myslím, že lidi moc potřebují, že doba potřebuje... spiritualitu, která je naplněná láskou ke stromům. Víš přece, že druid vlastně znamená ‚milovník stromů‘... A zdá se naprosto správné, že v tomto tak strašném čase lidské historie se [navrací] spiritualita, která hlásá lásku ke stromům, bez kterých bychom tu nebyli. Tak [taková spiritualita] se zdá být důležitá a podstatná.“²⁹⁸

Péče o Matku Zemi a život v souladu s přírodními rytmy jsou pro moderní druidství klíčovými prvky, ze kterých vyplývá silná tendence k ekologické zodpovědnosti. Moderní druidové hledají moudrost v hlubokých lesích i starobylých kamenných kruzích, o kterých se často domnívají, že se tam může člověk spojit se zemskou energií. Někteří se obrací ke starým keltským božstvům. Jiní ale s konceptem božstev nepracují a namísto nich se ve své praxi zaměřují na přírodu a její různé složky – od čtyř živlů po kameny, rostliny a zvířata.

Moderní druidství se historicky formovalo na základě tří na sebe navazujících skupin pramenů: antických zmínek o druidech, irských a velšských legend, zapsaných středověkými křesťanskými mnichy, a pozdější

vlnou zájmu o vše keltské a druidské během osvícenství a romantismu. Osvícenští intelektuálové začali zakládat druidské řády a společenství po vzoru zednářských lóží a některé z nich jsou aktivní dodnes. Nejednalo se však o nějaké náboženské organizace, ale spíše o spolky, které akcentovaly kulturní, sociální nebo národnostní témata, přitom však odkazovaly na vlastní představy o starých druidech. Druidství se jako forma moderní pohanství formovalo až v průběhu dvacátého století. Kromě dědictví různých zednářských a pseudozednářských společností druidství ovlivnila i Wicca, protože Gerald Gardner a zakladatel Řádu bardů, ovatů a druidů byli blízcí přátelé.

Zuzka: „Důležité je to, co není vidět“

„Moje maminka byla spirituální. Zajímala se o různá náboženství a nebyla v tom nijak striktní. Měli jsme doma biblické příběhy, příběhy o buddhismu pro děti atd. Všechno nám četla a bylo to fajn, protože se člověk seznamoval s různými myšlenkami. Taký bylo pro mě hodně důležitý, že jsme chodili do přírody.“ Takhle začíná své vyprávění Zuzka, mladá žena z Teplic, když popisuje prvopočátky svého duchovního pátrání. „Než jsem se dostala k modernímu pohanství, prožila jsem dva momenty, které mou spiritualitu významně formovaly. Prvním bylo období po rozchodu s přítelem, který pro mne byl hodně důležitý. Bylo mi sedmnáct, studovala jsem v zahraničí a ten rozchod byl pro mě ohromně náročný. Pamatuji si, jak jsem ležela na zemi a bylo mi hrozně. Ale nebojovala jsem s tím. Prostě jsem jen vnímala všechny ty pocity, který ve mně bujely a jako kdyby přetýkaly z mé hrudi a z mého těla ven. Já to jen pozorovala a dýchala. A všimla jsem si, jak můj dech plyne sám o sobě skrze mě, existuje sám o sobě, a přitom ve mně. A najednou mi došlo, že jsem spojená s univerzálním bytím, s tím, co nazýváme Bohem, božstvím nebo zdrojem, že nejsem oddělená. A najednou ta moje spiritualita začala promlouvat zevnitř. Což byl ohromný zlom, protože do té doby jsem jen přemýšlela nad tím, co řekli druzí. A teď jsem najednou v sobě cítila nějakou vlastní vnitřní pravdu, která vycházela z kontaktu se sebou.“

důsledku by tak byla posvátná i zvířata, stromy, kameny anebo hvězdy, protože vše je propojeno.

Přesvědčení o posvátnosti a cykličnosti přírody vychází ze střídání čtyř ročních období. Oslavy osmi sezónních svátků (detailně v kapitole 13), které jsou spjaté se střídáním období, mají člověka sladit s přírodními rytmy, což je jedním z cílů moderního druidství. Moderní druidové chápou pohanství jako přírodní, a tudíž i „přirozené“ náboženství, protože bere v potaz „přirozené“ prostředí a cykličnost přírody. Oproti tomu křesťanství a jiná abrahámovská náboženství s jasně vymezeným stvořením světa na počátku a spásou na konci jsou považována druidy a pohaný za lineární, a tudíž „nepřirozená“.

Kamenné kruhy, zemská mystéria a místa síly

Mnozí druidové po boku jiných moderních pohanů ve velkých počtech očekávají východ slunce o letním slunovratu v jihoanglickém Stonehenge, pozorují východ slunce o zimním slunovratu v irské komorové hrobce Newgrange anebo východy slunce o jarní a podzimní rovnodennosti v irském Loughcrew. Spojitost druidů se Stonehenge a dalšími megalitickými monumenty mají na svědomí už několikrát zmiňovaní osvícenci John Aubrey a William Stukeley, kteří tvrdili, že anglické kamenné kruhy Stonehenge a Avebury postavili druidové. Během 20. století byl tento narativ rozšířen o další megalitické monumenty a vazbu na kultury původních obyvatel. V evropském kontextu považují moderní druidové a další pohané Kelty, Germány, Slované anebo právě stavitele megalitických monumentů z pozdní doby kamenné za indigenní obyvatele a předky, jejichž moudrosti bychom měli naslouchat, protože na rozdíl od nás, lidí 21. století, měli žít v „souladu s přírodou“.

Moderní pohané a druidové považují různé pravěké monumenty za posvátné. Časem se okolo těchto míst vytvořila celá moderní mytologie. Důvod byl prostý: moderní pohané se domnívají, že jejich moderní náboženství je pokračováním náboženských tradic Keltů a neolitické kultury, a proto tato místa považují za vlastní posvátná místa. Megalitické kamenné

Přípravy na oslavy letního slunovratu v anglickém Avebury, 21. června 2019.

kruhy Stonehenge, Avebury nebo irské Newgrange jsou postaveny tak, aby vyznačovaly východy slunce o slunovratech, a tím odkazovaly na přírodní cyklus střídání období. Ve folkloru jsou tato místa spojována s různými bytostmi a v moderních ezoterních diskurzích i druidství jsou často charakterizována i jako „místa síly“ či silová místa. Všechny tyto atributy mají v člověku vzbudit přesvědčení, že neolitické stavitele těchto míst o přírodě věděli více než my. Například známý americký druid John Michael Greer ve své poslední knize vysvětluje, že „mezi ztracená tajemství starověkého světa patří tajná tradice [pojdnávající o] dvou proudech [síly]“.³⁷⁸ Jeden proud dle Greera plyne ze slunce dolů k zemi, zatímco druhý opačným směrem, přičemž energie stoupá od zemského jádra směrem nahoru k nebi. Tyto dva toky energií mají neustále proudit okolo nás i v nás a vše oživovat. Podle Greera jsou „starověká posvátná místa vždy postavena na místech, kde je zemský proud síly silný a prospěšný“.³⁷⁹ Greer vysvětluje, že staré